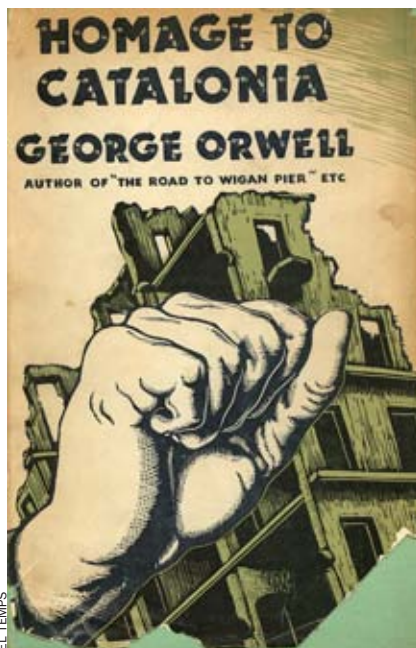

S'acaben de complir 75 anys des de la publicació, aquell llunyà 1938, de l'*Homenatge a Catalunya* de l'autor britànic Eric Blair, més conegut com a George Orwell, un llibre i un autor que encara avui desperten passions i controvèrsies, que en el seu moment fou un escriptor i un intel·lectual d'esquerres que va anar contra corrent, però de qui l'obra i l'acció sens dubte van marcar una fita ineludible en la literatura universal del segle XX.

'Homenatge a Catalunya', 75 anys després

Doris Lessing i l'«Homenatge a Catalunya». Quan l'escriptora anglesa Doris Lessing, premi Nobel de Literatura l'any 2007, va venir a Barcelona el maig de 1999 a recollir el Premi Internacional Catalunya, que se li havia atorgat aquell any, en el seu discurs d'agraïment, pronunciat al Palau de la Generalitat, el dia 20 de maig a la tarda, davant del president Jordi Pujol i de Baltasar Porcel, que en aquell moment era el president de l'Institut Català de la Mediterrània, va fer una referència emblemàtica al llibre d'Orwell. Llegim-la:

“Un llibre va condensar el poder exercit per Espanya sobre el nostre pensament: l'*Homenatge a Catalunya*, de George Orwell, que va venir aquí a combatre. Aquest llibre va aconseguir dues coses. Va narrar el patiment de la lluita d'uns soldats valents i mal equipats contra un enemic més fort i, també, va informar l'esquerra del dubtós paper desenvolupat pels comunistes i per la Unió Soviètica. Fou un llibre molt influent i, retrospectivament, és fàcil considerar-lo com un dels que van transformar el pensament polític a Gran Bretanya. El títol, *Homenatge a*

Coberta de l'edició original anglesa d'*Homenatge a Catalunya*.

Catalunya, resumia l'admiració i l'interès d'una generació –la meua generació– per aquest país.”

La referència de Doris Lessing, el paper que va exercir el llibre en una dona militant, que durant uns anys va

ser membre del partit comunista, i en una generació políticament compromesa amb el seu present més immediat, sembla indubtable. Tot i que en el moment en què el llibre es va publicar –en vigílies de la Segona Guerra Mundial– va passar sense pena ni glòria, més tard tingué un impacte inevitable entre tots aquells que van considerar la importància de la guerra civil del 1936-39 en el context internacional i, al mateix temps, pensaven que, amb la derrota de la República, s'havia perdut una ocasió única per a derrotar el feixisme i per a consolidar una societat més justa i igualitària.

Orwell a Catalunya. Perquè el llibre –com deia Doris Lessing– narrava l'experiència militar i també política que va viure el mateix Orwell durant sis llargs mesos de la Guerra Civil. L'arribada d'Orwell a Barcelona es va produir el mes de desembre de 1936, en un moment en què havia publicat ja un parell de llibres que en bona mesura eren autobiogràfics (*Sense ni cinc a París i Londres* –1933–, *Dies a Birmània* –1934–) i tenia en premsa *El camí de Wigan Pier*, el llibre on explicava les condicions de vida i les preocupacions dels obrers a les zones proletàries del nord d'Anglaterra. El seu bagatge teòric i polític era encara molt feble i, si en la segona novel·la denunciava l'imperialisme britànic a Àsia, en el llibre que havia acabat d'enviar al seu editor, abans de venir a Barcelona, es definia vagament com a socialista, però sense una adscripció política determinada. De fet, arribava a Barcelona amb el doble propòsit de combatre el feixisme –que des del juliol del 1936 s'havia alçat en armes en contra de la República– i d'aprofitar la seva experiència com a combatent per a escriure un nou llibre. Però en cap cas Orwell era un *turista revolucionari*, com tants que havien arribat aquell estiu de 1936 amb el propòsit de donar consells sobre com s'havien de fer les coses.

Orwell arribava a Barcelona amb senyals cartes de Fenner Brockway i H.N. Brailsford. El primer era el president de l'Independent Labour Party (ILP), una organització socialista d'esquerres que formava part de l'anomenat Buró de Londres, l'organisme internacional del qual també formava part el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM). Per

aquesta raó, quan es va dirigir a l'oficina que l'ILP havia obert a Barcelona, el seu secretari general, John McNair, no va dubtar a enviar Orwell a la Caserna Lenin, el centre de reclutament i d'ensinistrament que el POUM havia obert a Barcelona. A partir d'aquest moment s'iniciava l'experiència catalana d'Orwell, que va durar fins al 23 de juny de 1937, quan, després dels fets de maig de 1937, es va veure obligat a fugir de Catalunya, perseguit per la repressió estalinista contra el POUM. L'experiència d'aquests mesos és justament la que aplega a *Homenatge a Catalunya*.

De bell antuvi, el llibre recull el fort impacte que Orwell va patir per la situació social i política que vivia la ciutat des de juliol de 1936: "Era la primera vegada que em trobava en una ciutat on manava la classe obrera" i que oferia un aspecte insòlit per a qui arribava de la pacífica i burgesa Anglaterra. La revolució havia transformat fins a tal punt la societat catalana que Orwell contemplava atònit la realització quasi ideal de la utòpica societat igualitària que propugnava el socialisme. En l'ambient que es vivia a Barcelona era fàcil reconèixer "un estat de coses pel qual valia la pena lluitar".

Aquest mateix entusiasme va prosseguir quan, a començaments de gener de 1937, fou conduït juntament amb altres milicians del POUM al front d'Aragó. De gener a mitjan febrer passà al sector d'Alcubierre, prop de Saragossa, per ser incorporat més tard a les tropes republicanes que assetjaven Osca. Allà va poder comprovar com l'organització militar de les milícies del POUM reproduïa l'esquema de la "societat sense classes" que havia conegut a la rereguarda: l'absoluta igualtat social entre oficials i soldats i la pràctica d'una disciplina revolucionària basada "en la consciència política, en la comprensió de *per què* calia obeir les ordres" xocaven favorablement amb la mentalitat que l'exèrcit britànic havia creat en Orwell.

La situació d'inactivitat militar al front, entre altres raons a causa de la precarietat en armament en què es trobaven les milícies, i les primeres disputes polítiques que enfrontaven el POUM amb el Partit Comunista van anar desinflant progressivament l'entusiasme d'Orwell, i el van anar decantant cap a la decisió ferma de marxar al front

EL TEMPS

George Orwell. A sota, amb Eileen O'Shaughnessy i membres de l'ILP al front d'Aragó, en el setge d'Osca, el 13 de març de 1937.

EL TEMPS

El 1997 la recentment desapareguda Doris Lessing rebia el Premi Internacional Catalunya de mans del president Jordi Pujol i el president de l'Institut Català de la Mediterrània, Baltasar Porcel.

de Madrid i enrolar-se en les Brigades Internacionals. Amb aquesta voluntat tornava a Barcelona, a passar uns dies de permís el 26 d'abril de 1937 –després d'haver-se estat 115 dies seguits al front– si de cop no s'hagués produït un fenomen que va modificar de soca-rel la seva percepció sobre la Guerra Civil i les diferents estratègies polítiques existents a la rereguarda. D'entrada el va sorprendre el canvi que en quatre mesos s'havia operat pels carrers de Barcelona, on “l'atmosfera revolucionària s'havia esvaït”, la ciutat “tornava a ser una ciutat normal, una mica encongida i atrotinada per la guerra, però sense cap senyal exterior de predomini obrer”, i on “la normal divisió de la societat en rics i pobres, classe alta i classe baixa, s'estava tornant a establir”. Aquesta era la situació que va trobar en retornar del front, una setmana abans que les contradiccions que des de l'inici de la guerra s'estaven generant dins del front antifeixista català esclatessin en forma de lluita de barricades pels carrers de Barcelona.

Orwell va viure intensament els fets de maig de 1937 –del 3 al 8 de maig– des de les barricades del POUM –tres dies i tres nits se'ls va passar al terrat del Poliorama, a la Rambla barcelonina, des d'on vigilava estretament els locals

del partit. (Per ironies del destí seria el mateix teatre on força anys després, el 2009, s'estrenaria la versió teatral d'una de les seves obres més importants, *1984*, dirigida pel guionista, actor i director de cinema nord-americà Tim Robbins.) Al cap d'uns dies, retornà al front d'Osca, on la situació pràcticament no s'havia modificat, fins que el 20 de maig fou greument ferit. Després de passar diverses setmanes per hospitals i sanatoris, el 14 de juny retornà a Barcelona, on s'havia acabat de desfermar la brutal repressió contra el POUM, acusat d'haver provocat els fets de maig i de complicitat amb el feixisme. Orwell no es va poder escapar de la repressió, però la persecució de què fou objecte no era tan greu com la campanya de calúmnies i falsedats que observava pertot arreu, la involució totalitària a què s'estava sotmetent la societat catalana i els assassinats que s'estaven perpetrant contra militants veritablement revolucionaris. Després de no poques vicissituds, va poder sortir de Catalunya i passar a França el 23 de juny de 1937.

L'experiència catalana en l'obra posterior d'Orwell. Indubtablement, l'experiència catalana d'Orwell, magistralment recollida en *Homenatge a Catalunya*, havia de tenir una reper-

cussió inevitable en l'obra posterior que l'havia de convertir en l'autor universal que va acabar sent. D'entrada, perquè va confirmar encara més les seves conviccions socialistes. No és cert, com una determinada campanya ha anat repetint de manera sincopada, que s'acabés convertint en un anticomunista ferotge. Fou, això és indiscutible, un antiestalinista militant. I a partir d'aquest moment va situar com un dels seus objectius tant de la seva vida pública com literària la crítica radical contra tots els totalitarismes i, naturalment, contra el totalitarisme estalinista. Però hi ha molts testimonis en què expressava clarament que les seves conviccions socialistes i d'esquerra continuaven sent implacables, com quan va escriure des de Barcelona, el juny de 1937, al seu amic, el també escriptor Cyril Connolly, que “per fi crec de veritat en el socialisme, cosa que no feia abans”.

L'experiència catalana, doncs, el va convertir en un antiestalinista radical, arran de la política contrarevolucionària que el PCE, sota els dissenys de Stalin, havia seguit a Espanya, i també arran dels mecanismes de terror que va establir quan va controlar el poder polític a Catalunya després dels fets de maig de 1937. Un terror que implicava “la imposició del feixisme sota l'excusa de la resistència al feixisme”, que a partir d'aquest moment va portar Orwell a identificar totalitarisme feixista amb totalitarisme estalinista. L'obsessió contra el terror i la pràctica del terror utilitzat per l'estat i pel poder polític es va acabar convertint en una constant de la vida d'Orwell. Junta-ment amb un altre tema que també va aparèixer a Catalunya: la seva obsessió per la veritat històrica. A Catalunya es va adonar que la falta de respecte a la veritat i el recurs sistemàtic a la mentida no eren atributs d'una determinada tendència política, sinó que dreta i esquerra hi podien recórrer quan convenia als seus fins polítics. L'obsessió per la veritat històrica en Orwell es va aguditzar amb el pas dels anys, fins al punt que va acabar relacionant la manipulació de la realitat històrica amb l'existència dels totalitarismes.

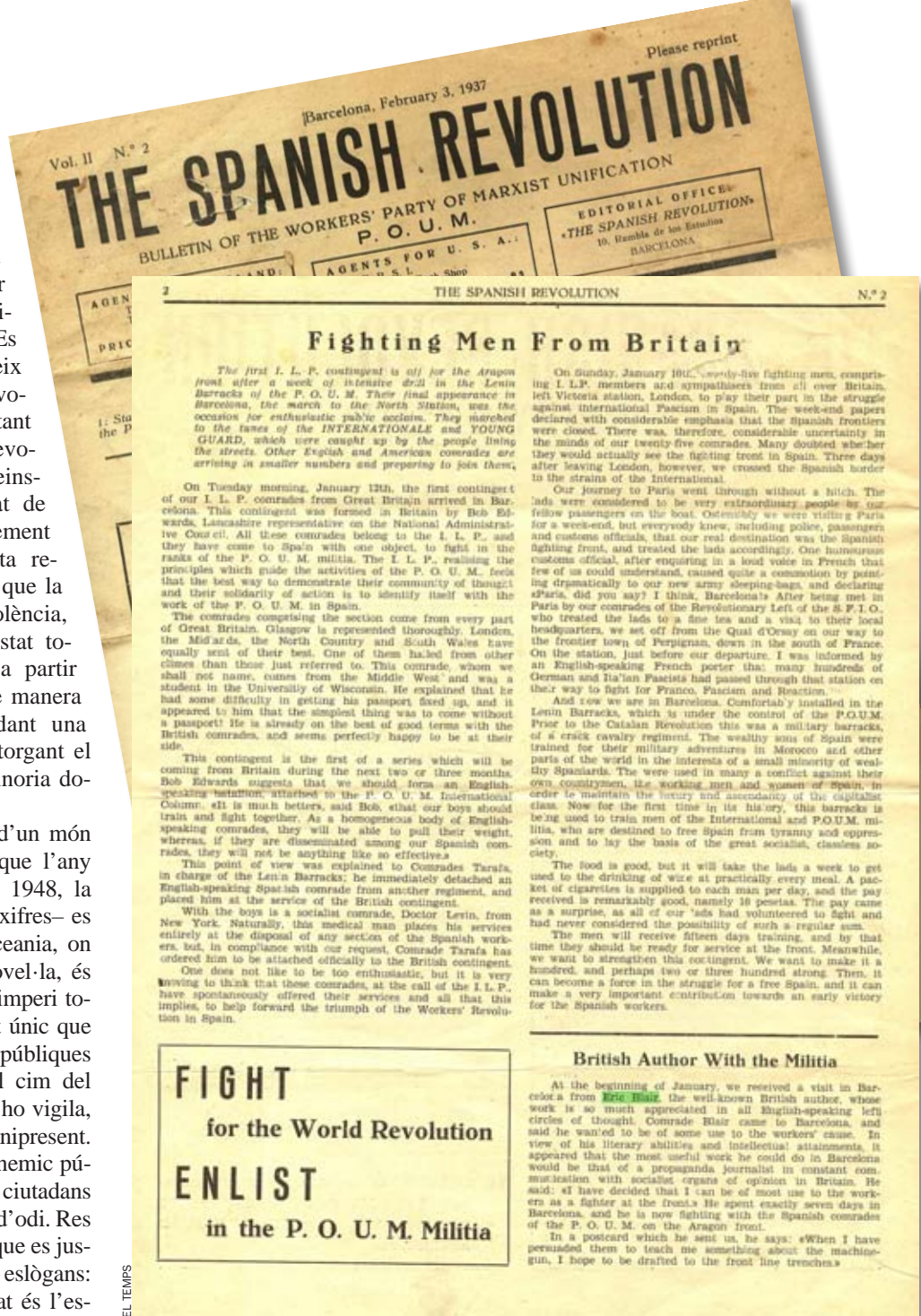
Aquestes obsessions d'Orwell reapareixen a les seves dues grans novel·les, escrites després de la guerra, a *Rebel·lió a la granja* (1945) i *1984* (1949).

Rebel·lió a la granja, que per a molts crítics és la seva millor creació literària, és una falla on per primera vegada, segons va reconèixer ell mateix, combina la intencionalitat política amb l'art. Es tracta d'una novel·la on apareix al mateix temps el procés involucionista que acaba malbaratant els principis bàsics d'una revolució socialista, fins a la reinstauració d'una nova societat de classes, juntament amb l'element bàsic que possibilita aquesta reinstauració i que no és altre que la pràctica del terror i de la violència, que acaba configurant un estat totalitari. D'aquesta manera, a partir de l'estat policíac, format de manera progressiva, es va consolidant una contrarevolució que acaba atorgant el poder absolut a una nova minoria dominant.

En 1984 descriu la ficció d'un món controlat per tres potències que l'any 1984 —el llibre fou escrit el 1948, la inversió de les dues darreres xifres— es fan la guerra mútuament. Oceania, on Orwell situa l'acció de la novel·la, és una de les tres potències, un imperi totalitari, governat per un partit únic que controla totes les actuacions públiques i privades dels ciutadans. Al cim del partit, el Gran Germà que tot ho vigila, dictador omnipotent i pare omnipresent. A l'altre extrem, Golstein, l'enemic públic número u, contra qui els ciutadans destinen els dos minuts diaris d'odi. Res no escapa al poder del partit, que es justifica ideològicament amb tres eslògans: la guerra és la pau, la llibertat és l'esclavitud i la ignorància és la força. La rebel·lió és impensable i sempre acaba, com el protagonista de la novel·la, amb la presó i la tortura que converteix el rebel en un addicte al sistema.

En aquests dos llibres, doncs, Orwell dibuixa un panorama molt negre: la crítica al totalitarisme estalinista hi apareix en dues vessants diferents: una en la traïció a la revolució i l'altra en el manteniment d'un sistema que utilitza la repressió, el terror i la mentida per sostenir-se. I el tema de la repressió, del terror i de l'estat totalitari el vincula una altra vegada amb la seva experiència de la guerra civil espanyola, tal com la va viure a Catalunya. Un dels

EL TEMPS

L'arribada de George Orwell a Barcelona va ser notícia a la premsa que el POUM editava en anglès, com es veu en aquest exemplar de *The Spanish Revolution*.

biògrafs més prestigiosos d'Orwell, Bernard Crick, ha assenyalat que el personatge de Golstein, que apareix a 1984, havia estat inspirat tant per Trotski com per l'Andreu Nin, el dirigent del POUM calunniat, detingut i finalment assassinat per l'estalinisme.

Amb aquestes dues novel·les Orwell pretén fer reaccionar el lector davant d'una realitat negativa, en defensa d'uns valors —en primer lloc, la llibertat— que a l'Europa de la postguerra apareixien com a dignes relíquies del passat. Per aquesta raó, en bona me-

sura, Orwell ha estat considerat la "consciència d'una generació", d'una generació que, com recordava Doris Lessing, a propòsit de l'*Homenatge a Catalunya*, va veure com es transformava la seva consciència política, gràcies a l'experiència catalana d'un autor que, com George Orwell, ha fet conèixer Catalunya al món, com molt pocs escriptors han sabut fer-ho. I aquesta és una altra de les innegables virtuts de l'*Homenatge a Catalunya*.

Pelai Pagès